

-๗-

ธรรมเฉลย-ธรรมอัครรย

ท่านพระอาจารย์มั่นเป็นหลักยึดทางจิตใจของพระเถรและฆราวาสที่เป็นลูกศิษย์ของท่าน เปรียบเสมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดและพยุงจิตใจได้ดี ท่านอาจารย์ได้เทศน์ไว้ดังนี้

“...เราเห็นอย่างพ่อแม่ครูอาจารย์นี้แห่มสำคัญมากนะ ท่านเป็นแม่เหล็กจริง ๆ ท่านไปอยู่ที่ไหนพระเถรหลังไหลไป ถึงจะเข้าไปอยู่สำนักท่านไม่ได้ก็ไปอยู่ตามบ้านเล็กบ้านน้อยแถว ๆ ใกล้เคียงพอไปมาหาสู่ได้ เช่น วันปาฏิโมกข์ก็มาฟังปาฏิโมกข์และโอวาทของท่านที่นั่น เวลามีโอกาสมากกราบเยี่ยมท่านแต่ละครั้ง ๆ ได้อุบายไปเพราะการอบรมสั่งสอนอันอบอุ่นของท่าน นี่ละผู้มีหลักเกณฑ์ ยิ่งอย่างพ่อแม่ครูอาจารย์นี้เป็นผู้ที่บริสุทธิ์พุทธโรเต็มที่แล้วอย่างนั้นก็ยิ่งร่มเย็น นี่ท่านก็เคยพูด วันอุโบสถนั้นละเป็นสำคัญ เพราะวันอุโบสถนั้นพระมามากนี้ บางที ๕๐-๖๐ พระต่างถิ่นต่างฐานแถวใกล้เคียงนั้นแหละ เณรก็ติดตามมาด้วยนอกจากพระแล้ว...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๖)

“...ผมเคยเป็นมาแล้ว เวลาอยู่กับครูบาอาจารย์ มั่นเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดและพยุงจิตใจได้ดี แม้จะยังไม่ได้หลักได้เกณฑ์ทางด้านธรรมภายในใจ แต่ก็ได้อาศัยครูบาอาจารย์เป็นหลักเป็นเกณฑ์ ให้ท่านเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดให้มีความชุ่มใจ เพราะความหวังนั้นเป็นสำคัญ...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๓๘๔)

เมื่อท่านพระอาจารย์มั่นมรณภาพ บรรดาพระเถรซึ่งเป็นศิษย์ของท่านก็ขาดที่พึ่งทางใจ ท่านอาจารย์ได้เทศน์ถึงสภาวะการระส่ำระสายของพระเถรเมื่อท่านพระอาจารย์มั่นมรณภาพ ไว้ว่า

“...จนกระทั่งท่านได้ล่วงไป บรรดาพระเถรทั้งหลายระส่ำระสายวุ่นวายกันแทบจะพูดได้ว่าเป็นประวัติการณ์ของพระรัตนตรัยฐานสายท่านอาจารย์มั่นนี้ก็ได้ เพราะขาดที่พึ่งขาดหลักใจขาดร่มโพธิ์ร่มไทร ทั้ง ๆ ที่ธรรมของพระพุทธเจ้าก็มีอยู่ แต่เมื่อยังต้องพึ่งพิงอิงอาศัยครูอาจารย์แล้ว ครูอาจารย์จึงเป็นเรื่องสำคัญอยู่มากภายในจิตใจ เวลาท่านพลัดพรากจากไป สิ่งที่เคยได้เห็นก็จะไม่ได้เห็น สิ่งที่เคยได้ยินจะไม่ได้

ยีน สิ่งที่เคยให้ความอบอุ่นแก่เราซึ่งท่านเป็นเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทร ก็ประหนึ่งว่าขาดสะบั้นลงไปหมด รวากับว่าศาสนธรรมนี้ไม่มีเลย ทั้ง ๆ ที่ความแน่ใจอันหนึ่งก็ไม่ได้คลาดเคลื่อนแน่นอนทีเดียวว่า ศาสนธรรมหาได้เคลื่อนย้ายจากความจริงไปไม่ แต่เพราะความติดพันความเคารพความเลื่อมใสในองค์ท่าน เป็นองค์ปัจจุบันที่ได้เห็นอยู่ประจักษ์ตาเรานี้ได้ล่วงลับไป จึงเป็นเหมือนฟ้าดินถล่ม...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๑๗๕)

สำหรับท่านอาจารย์เองนั้น ได้เทศน์ให้เห็นความสำคัญของครูบาอาจารย์ไว้ว่า

“...พอออกจากท่านไปทั้งที่จิตยังหาหลักยึดอะไรไม่ได้ มันอะไรบอกไม่ถูก ผมที่เคยเป็นมาแล้วนะ เราก็ดั้งหน้าตั้งตาทำความเพียรอยู่เช่นกัน แต่มันไม่ได้เรื่องอะไร นี่หมายถึงใจยังไม่ได้หลักทางสมาธินะ ภาวานานี้มันไม่ได้เรื่องอะไรเลย จนงงในตัวเองว่า เอ๊ะ ทำไมเป็นอย่างนี้ จิตใจเราถ้าฝืนอยู่อย่างนี้ไม่นานจะจมแน่ ๆ ต้องกลับไปหาครูบาอาจารย์ อยู่กับท่านความรู้สึกก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แน่ะ มันอยู่ได้สบาย ทั้ง ๆ ที่ก็ไม่ได้หลักได้เกณฑ์อะไรขณะอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่มันไม่เดือดร้อนวุ่นวายเหมือนอยู่คนเดียว อาศัยยึดท่านเป็นหลักในทางจิตใจก็พออยู่ได้สบาย ๆ นี่ผมเคยเป็นมาแล้ว ทำยังไงมันก็ไม่ได้เรื่อง ภาวนาอย่างไรก็ได้เรื่อง ใจเวลามันดื้อมันดื้อต่อหน้าต่อตานั่นแหละ จนกว่ามันได้หลักได้เกณฑ์แล้ว ทีนี้ไปไหนก็พอไป อย่างน้อยจิตเป็นสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์แล้ว ก็พอไปของมันพอสู้ของมัน คือ ต้นทุนมันมี ถึงความแยกคางทางด้านปัญญาไม่เกิด ก็อาศัยสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์ อยู่ได้ด้วยสมาธิคือความสงบใจ ไม่ฟุ้งเพื่อเห่อเหิมเหมือนแต่ก่อนที่ไม่มีหลักมีเกณฑ์...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๓๘๔-๓๘๕)

งกับปัญหาธรรม

“...หลังจากถวายเพลิงของพ่อแม่ครูบาอาจารย์แล้วนะ (ตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๓ พ.ศ. ๒๕๙๓) ปีนั้นแหละขโมยหนีจากหมู่เพื่อนไปอยู่ในป่าในเขาลำพังตัวคนเดียว เพราะความเพียรในขั้นนั้นในเวลานั้นเป็นความเพียรที่อยู่กับใครไม่ได้ ต้องอยู่คนเดียวเท่านั้น จึงเหมาะกับงานของเราที่ไม่มีเวลาว่าง เว้นแต่หลับเท่านั้น หมุนกันตัว ๆ ทั้งวันทั้งคืน เรียกว่าเป็นสติปัญญาอัตโนมัติแล้ว โดยแะไปพักวัดดอยธรรมเจดีย์ก่อน...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๑๘)

“...ไปภาวนาอยู่นั้น ตอนนั้นจิตของเรามันสว่างไสว ก็อย่างว่านั่นแหละ คนเป็นบ้ำอัครรรย์ตัวเอง ไม่มีใครอัครรรย์เท่าเจ้าของอัครรรย์บ้ำในตัวเอง ไม่ใช่ใช้อัครรรย์ธรรมแต่เป็นอัครรรย์บ้ำ ความหลงความยึดจิตอวิชา มันจึงอัครรรย์ตัวเอง เวลาเดินจงกรมอุทานออกมาในใจว่า แหม... จิตเราทำไมสว่างเอานักหนานะ ร่างกายเรามองดูมันเห็นพอเป็นราง ๆ เป็นเงา ๆ เพราะความรู้ทะลุไปหมด สว่างไปหมดเลยก็อัครรรย์ละชิ เราถึงว่าอัครรรย์บ้ำ วันนั้นเป็นวันจะฉันทันจังหัน

ระยะนั้นไม่ได้อดอาหารมากนะเพราะท้องไม่ตีมาแล้ว อดเพียง ๓ วันมาฉันทันมันก็ถ่ายแล้ว นั่นก็อด ๓ วัน ตอนนั้นพรรษา ๑๖ เพราะเรื่องอดอาหารเราเริ่มสมบุกสมบันมาตั้งแต่เริ่มปฏิบัติอยู่แล้ว นิสัยของเราเองมันถูกกับการทรมานด้วยการอดอาหาร วันนั้น (เป็นวันเดือนสามข้างแรม) ไม่ได้บิณฑบาต ท่านอาจารย์กงมาท่านอนุญาตให้ชาวบ้านมาใส่บาตรวันพระในวัดทุก ๆ วันพระที่วัด วันนั้นพอดีเป็นวันที่จะฉันทัน พอได้อรุณแล้วก็ออกจากกุฏิไปเดินจงกรมทางด้านตะวันตก เดินอยู่จนกระทั่งถึงเวลาบิณฑบาต เดินไปเดินมา และรำพึงขึ้นมาว่า เอ...จิตนี้ทำไมอัครรรย์นักหนานะ มันสว่างไสวเอามาก นี่ถ้าพ่อแม่ครูจารย์ยังอยู่จิตอวิชาดวงสว่างไสวมันจะพังทลายลงไปตั้งแต่ระยะนั้นแหละ มันจะขาดสะบั้นไปเลย นี่ก็เพราะอุบายเราไม่ทัน มีหนายังติดยึดมันเข้าเสียอีก

พอนึกว่าจิตอัครรรย์นักหนานั้น ขณะจิตหนึ่งผุดขึ้นมาอย่างไม่คาดไม่ฝันว่า ‘ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ไหน นั่นแหละคือตัวภพ’ เพียงเท่านั้นเราเลยงเป็นไก่ตาแตกไปเลย แทนที่จะได้อุบายจากอุบายนั้นเลยไม่ได้ ยิ่งกลับเพิ่มความสงสัยเข้าไปอีก แหม...เมื่อเรามาพิจารณาที่หลัง อุบายนี้ถูกต้องจริง ๆ แต่ปัญญาเรามันโง่งต่างหาก จึงไม่ทันกับอุบายที่ผุดขึ้นมาบอกนั้น เมื่อรำพึงถึงความอัครรรย์ของจิตพอหยุดลงเท่านั้นอุบายก็ผุดขึ้นมาเป็นคำ ๆ เป็นประโยค ๆ ทีเดียวนะ (นี่ถ้าเป็นท่านผู้รู้ผู้ฉลาด ท่านก็ว่า ‘ธรรมเกิด’ แต่เรามันโง่งจึงไม่อาจคิดขึ้นได้) จากนั้นมาไม่ลืมเลยว่า ‘ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้ตรงไหน นั่นแหละคือตัวภพ’ ว่าอย่างนี้เรางเหมือนไก่ตาแตก แทนที่จะเข้าใจก็จุดสว่างไสวนะชิ มันมีจุดอยู่นั้นนะ นั่นแหละคือจุดคือต่อมแห่งผู้รู้ ก็มันอยู่ที่ผู้รู้นั่นเอง...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๕๖)

“...ความจริงคำว่าจุดก็หมายถึงจุดผู้รู้นั่นเอง ถ้าเราเข้าใจปัญหานี้ตรงตามความจริงที่ผุดบอกขึ้นมามันก็ดับกันได้ในขณะที่นั้นแหละ แต่เนี่ยมันกลับงไปเสียแทนที่จะเข้าใจ เพราะเราไม่เคยรู้เคยเห็น ถ้ามีจุดก็จุดผู้รู้ ถ้ามีต่อมก็หมายถึงต่อมผู้รู้ที่อยู่สถานที่

ใด ก็ที่จิตดวงรู้ๆ นั้นแลคือตัวภพ อุบายที่ผุดขึ้นภายในจิตนั้นก็บอกชัดๆ แล้วไม่ผิดอะไรเลย แต่เรามันงไปเอง เอ๊ะ นี่มันยังงกันนะไปเสียอีก จึงไม่ได้ประโยชน์จากอุบายที่ผุดขึ้นบอกนั้นเลยในเวลานั้น ปล่อยให้เวลาผ่านไปเปล่าๆ เป็นเวลา ๓ เดือนกว่า ทั้งที่ปัญหานั้นก็แบกอยู่ในจิตนั้นแล ยังปลงวางกันไม่ได้

ก็แบกปัญหานี้ไปคนเดียวทางอำเภอบ้านฝื่อ ทำบ่อ ในป่าในเขา...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๙)

ป่วยหนักครั้งแรก

ลงจากวัดดอยๆ ท่านได้เดินธุดงค์ไปทางบ้านกะโหม-โพนทอง ซึ่งอยู่ระหว่างอำเภอบ้านฝื่อ กับอำเภอทำบ่อ และได้ไปล้มป่วยลงที่นั่นด้วยโรคเจ็บชัดในหัวอก ท่านแก้ได้ด้วยอริยสัจ ท่านเทศน์ไว้ดังนี้

“...อันนี้ยังทำให้คิดย้อนหลังไปถึงคราวป่วยอยู่อำเภออะไร ระหว่าง อ.บ้านฝื่อ กับ อ.ทำบ่อ ต่อแดนต่อเขตกัน มีแม่น้ำทอนเป็นเขตแดน เราไปป่วยอยู่ตรงนั้น ป่วยอันนี้เขาเรียกว่าไข้เจ็บชัดในหัวอก เราทำให้สงสัยเหมือนกันว่าถ้าไม่มีเชื้อ ทำไมคนป่วยจึงดาตาศกันไปหมด เหมือนอหิวาต์ เหมือนโรคฝีดาษ วันหนึ่งๆ เป็นกันเท่าไรๆ ตายกันเท่าไรๆ วันละ ๓ คน ๔ คน ๕ คน ๗,๘ คน นั้นฟังซิโรคเจ็บชัดในหัวอกนะ เราไปพักอยู่ในป่า เขาก็ไปนิมนต์มา กุสลา มาติกา ให้คนตาย เพราะแถวนั้นไม่มีพระอีกด้วย ก็ลำบากอีกแหละ มีอะไร มีแต่ กุสลา มาติกา ให้บุญคนตายไม่หยุดไม่ถอยทั้งวันๆ เพราะวันหนึ่งตายสักเท่าไร เลยจะไม่ได้หนีจากป่าช้านะ ถึงขนาดนั้นแหละ บ้านกะโหมโพนทองตายกันถึงขนาดนั้น และสุดท้ายก็มาเป็นขึ้นกับเราเอง จนรู้สึกว่าจะเป็นความแน่ใจนะในเวลานั้น

แต่มีอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า ธรรมของเรานี้ก็แข่งกร้าวเหมือนกัน ไม่ใช่เล่นนะ พอมันมาปรากฏขึ้นในหัวอกของเราเท่านั้น โอ้ คราวนี้เราละคนหนึ่ง นั้นเริ่มแล้ว อ้อ โรคเจ็บชัดหัวอกเป็นอย่างนี้เอง และรู้ทันที คือมันเหมือนกับเหล็กแหลมกับหลาวทิ่มแทงเข้าไปในหัวอกในหัวใจนั่นนะ หายใจแรงก็ไม่ได้ ชัดเจ็บ มันชัดมันอะไรชอบกล พุดไม่ถูก ธรรมตามันเจ็บในหัวอก แน่นในหัวอก จากนั้นพอเราหายใจแรงๆ หน่อยก็เป็นเหมือนหอกเหมือนหลาวทิ่มเข้าไปในนั้น ก็ทราบทันที อ้อ โรคอย่างนี้เองที่โรคเจ็บหัวอกเขาเป็นกัน เป็นอย่างนี้เอง เรารู้ โอ้ ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วไม่นาน เพราะมันจะหายใจไม่ได้ คับเข้า แน่นเข้าๆ หายใจแรงไม่ได้ แล้วสุดท้ายก็เลยไม่ไป มาติกา กุสลา ให้เขาแหละ

ก็บอกเขาขอตัวเถอะ ที่นี้เป็นแล้วเป็นอย่างนั้นแล้ว บอกเขา ต้องหลบตัวมาอยู่ที่พัก เพราะอยู่ป่าไฟ กอไฟที่ตีนภูเขา

นี่ละเป็นเหตุให้คิด ที่ไม่ลืมนะ ในระยะนั้นจิตก็ละเอียดมากทีเดียว เรื่องร่างกายนี้เป็นอันว่าปล่อยกันไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรเหลือ เหลือแต่นามธรรม ความคิด ความปรุ้งที่พืดเหวี่ยงกันอยู่ตรงนั้น จิตก็รู้สึกละเอียดมาก ผ่องใสมาก กล้าหาญมากใน ชั้นนั้น นี่หลังจากถวายเพลิงของพ่อแม่ครูบาอาจารย์แล้วนะ ปีนั่นแหละขโมยหนีจาก หมู่เพื่อนไปอยู่ในป่าในเขาลำพังคนเดียว เพราะความเพียรในชั้นนั้นในเวลานั้นเป็น ความเพียรที่อยู่กับใครไม่ได้ ต้องอยู่คนเดียวเท่านั้น จึงเหมาะกับงานของเราที่ไม่มี เวลาว่างเว้นแต่หลับเท่านั้น หมุนกันตัว ๆ ทั้งวันทั้งคืน เรียกว่าเป็นสติปัญญาอัตโนมัติ แล้ว ที่นี้เมื่อโรคเจ็บชัတ်หัวอกนี้ได้ปรากฏขึ้นก็ชักจะรวนเร เออ เรายังจะไปเสียแล้วหรือ นี่นี่ทำให้คิดนะ

ไปเวลานี้เรายังไม่ออกไป นั่น เพราะในหัวใจนี้ยังรู้ยู่ชัด ๆ ว่าถึงจะละเอียด ขนาดไหนก็ตาม จิตนี้ยังไม่ได้เป็นอิสระ ยังมีอะไรอยู่ในจิตของเรา หากว่าตายนี้เราก็ก็น้าวจะไปเกิดในที่นั้น ๆ ยังไงก็ต้องค้างไม่ถึงที่ ค้างก็ไม่อยากค้าง นี่ละที่ทำให้วิตก วิจารณ์ว่ายังไม่อยากตาย เพราะจิตยังจะค้างอยู่ในชั้นใดชั้นหนึ่ง

ในความรู้สึกของเรามันรู้ยู่อย่างชัด ๆ อย่างนั้นไม่สงสัย ไม่มีใครมาบอกแหละ สนธิภูริโก บอกอยู่ชัด ๆ ในภูมิของจิตภูมิของธรรม และสถานที่ที่จิตจะไป ไปอยู่ พูด จะว่าไปเกิดก็ไปเกิด พูดง่าย ๆ มันรู้ได้ชัด ๆ ยังไงก็ตามเรื่องค้างนี้ไม่อยากตกอยากค้าง ในสถานที่ใด มีอย่างเดียวที่พาให้หลุดพ้นไปเสียต่อหน้าต่อตาเท่านั้น ตายเมื่อไรก็ไม่ว่า แต่เวลานี้ยังไม่อยากตาย ในความรู้สึกยังมีอาลัยอาวรณ์อยู่กับไม่ใช่ชีวิตนะ อยู่กับ มรรคผลนิพพานที่ตนต้องการจะได้ เพราะความปรารถนาความมุ่งมั่นในจิตเวลานั้น ไม่ต้องการอะไรนอกจากถึงนิพพานโดยถ่ายเดียวเท่านั้น นั่น ถ้าเป็นภูมิธรรมก็อรหัต ภูมิเท่านั้น เวลานี้ยังไม่ถึงรู้เจ้าของอยู่ชัด ๆ นี่ละทำให้เจ้าของมีความอาลัยให้รู้ชัด ๆ ไม่ ลืมนะ

อาลัยนี้เพราะยังไม่ถึงจุดที่ต้องการ จึงอาลัยยังไม่อยากตาย อยากจะเร่งให้ถึง นั้นก่อนแล้วไปเมื่อไรไม่ว่า แต่เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วโรคมันก็บีบบังคับตลอดเวลา ต้อง หมุนตัวกลับย้อนหลังเอา ไม่อยากตายก็ต้องได้ตายเมื่อถึงกาลมันแล้วห้ามไม่ได้ สิ่ง เหล่านี้เป็นคติธรรมตายุงไปทำไม ใจย้อนกลับมา แล้วก็ทำให้คิดเรื่องของตัวเอง ว่าเรื่องทุกขเวทนานี้เราเคยผ่าน เราเคยรบมาแล้ว ได้ความอัศจรรย์ไม่รู้กี่ครั้งก็หน ใน เวลาที่เรา เฉพาะอย่างยิ่งเรานั่งหามรุ่งหามค่ำนี้ ทุกขเวทนามากแสนสาหัส เราก็กเคย ต่อสู้ได้ความอัศจรรย์มาแล้ว นี่ก็เป็นทุกขเวทนาหน้าเดียวกัน อริยสัจอันเดียวกัน เรา

จะถอยไปไม่ได้ จะต้องเอาให้เห็นดำเห็นแดงกันในคืนวันนี้ เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ให้ตายอยู่ในสนามรบนี้เท่านั้น ถอยไม่ได้ นั่นฟังซิจิตมันกล้า ถึงคราวกล้ำมันกล้าขนาดนั้นนะ จะเป็นจะตายอยู่ไม่ได้ถอย คำว่ากลัวตายก็มีแต่ที่ว่ามันไม่ถึงที่เท่านั้นเอง ไม่ใช่กลัวแบบที่โลกเขากลัวกันนะ ถ้าว่ากลัวก็มีเท่านั้น ไม่เพียงไม่อยากตาย คือยังไม่ถึงที่แล้วไม่อยากตาย อยากให้ถึงที่ก่อนแล้วไปเมื่อไรไปเถอะ นั้น

จากนั้นมากก็โหมกำลังสติปัญญาหมุนเข้าในจุดตรงกลางอกนี้เลย เอ้า ทีนี้เป็นยังไงก็เป็นกันเถอะ ญาติโยมก็ไปเยี่ยม ยกกันไปทั้งบ้านเลยนะ เป็นร้อยๆ เราก็ไล่เขากลับหมด ไม่ให้ใครมายุ่งเลย เพราะวันนี้เราจะขึ้นเวทีต่อกรกันกับทุกขเวทนา เอาให้ถึงเหตุถึงผลถึงพริกถึงขิงถึงเป็นถึงตาย ไล่เขา เขาก็กลับไปหมด ยังเหลืออยู่ผู้เฒ่าคนหนึ่ง แอบอยู่ที่ต้นกอไผ่ในป่า แกไม่กลับเพราะกลัวเราจะตาย แกคงจะเหมือนกับว่าจะคอยมาดูหัวใจเราเวลาจะตาย เพราะทราบอยู่ประจักษ์นี้ว่าคนตายเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา ในระยะนั้นคนกำลังตาย ก็กลัวว่าเราจะตายเช่นเดียวกัน นั่นละที่นี้พัดกันไปตั้งแต่หัวค่ำ จนกระทั่งถึง ๖ ทุ่ม เวลานั้นเรามีนาฬิกาแล้ว เรารู้แล้วว่านี่เอาตั้งแต่หัวค่ำ โยมเข้าไปเยี่ยมก็รีบไล่เขากลับ แล้วเข้าที่เลย...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๑๗-๓๒๐)

แก้ได้ด้วยอริยสัจ

“...คัมเรื่องราวทุกขเวทนาที่มันอยู่ในหัวใจนี้ เอากันหมุนอยู่ในหัวใจนี้เลย เป็นยังไงเกิดขึ้นจากอะไร เสียดแทง เสียดแทงอะไร เวทนาเป็นหอกเป็นหลาวเมื่อไร มันก็เป็นทุกข์ธรรมดาๆ ทุกข์นี้ก็เป็นสภาพอันหนึ่ง ท่านว่าเป็นของจริง ทุกข์ อริยสัจ คั้นกันไปคั้นกันมาไม่ถอยเลย เป็นกับตายไม่ได้สนใจ สนใจแต่ให้รู้ความจริงในวันนี้ เมื่อเวลาเข้าตะลุมบอนกันอย่างไม่หยุดไม่ถอย ทีนี้ทุกขเวทนามันมากเท่าไรมันแทงในหัวอกสติปัญญายังหมุนตัวๆ เช่นเดียวกับเรานั่งหามรุ่งหามค่ำนั่นเองละสติปัญญาอันนี้ เพราะมันเคยอยู่แล้วนี่ ปล่อยให้เข้าสนาม ให้ขึ้นเวทีมันก็ขึ้นเลย ทันทีเลยไม่ถอย เอาอยู่จนกระทั่งถึง ๖ ทุ่มกว่า เวลาดูนาฬิกาแล้ว

พอเอากันเต็มทีเห็นประจักษ์นะ โห ถอน เวลาถอนนี่ถอนอย่างประจักษ์ เช่นเดียวกับทุกขเวทนาของเราถอนเวลาที่เรานั่งหามรุ่งหามค่ำ จิตรอบด้วยปัญญาทุกขเวทนาถอนแบบเดียวกัน ทีนี้เวลาถอนนี้แหมมันเหมือนกับเป็นตัวเป็นตนจริง ๆ นะ ถอนออกจากหัวใจนี้ ถอนออกๆ กำหนดตามกันๆ ทีนี้ถอนออกจนโล่งหมดเลย หายเงิบไม่มีอะไรเหลือ กำหนดดูให้ชัดเจนขนาดนั้น มันไม่มีอะไรเหลือ โล่งหมดใน

หัวอกนี้ สุดท้ายก็เหมือนกับร่างกายไม่มี ว่างไปหมดเลย เอ้าพักอยู่นั่นก่อน คือหมายความว่าพักดูความอัศจรรย์ของจิต ที่นี้เมื่อทุกขเวทนาดับไปหมดแล้ว มีแต่ความว่างของร่างกาย จากนั้นก็เป็นความว่างของจิต ภายหายเจียบ เอากันเต็มที่เลย จนกระทั่งจิตมันพอตัวแล้วก็ยิบแย็บๆ ถอยออกมาๆ จิตก็ยังว่าง ร่างกายแม้จะมีอยู่ก็ตาม แต่ไม่มีเจ็บมีปวดมีเสียดแทงในหัวอกอย่างที่เคยเป็นมาเลย โลงไปหมด เอาละที่นี้ไม่ตาย นั่น พอจากนั้นก็ดูนาฬิกา ๖ ทุ่มกว่า ที่นี้แน่ใจว่าไม่ตาย รู้สึกเป็นความแน่ใจ เพราะโล่งหมดและยังงี้ก็หาย โรคนี้หาย ไม่ยากอะไรเลย แน่ๆ แก้กัณฑ์ด้วยอริยสัจ

พอหลังจากนั้นแล้วก็ลงเดินจงกรม เขาเรียกตะเกียงอะไร แก้วครอบเล็ก ๆ นั้นนะ ภาษาทางอีสานเขาเรียกตะเกียงโป๊ะ เล็ก ๆ นั้น จุดไว้ข้างนอกมุ้งโน้น ตั้งไว้โน้น ตั้งแต่ต่อสู้กันอยู่นั้นนะ จุดไว้แล้วก็เข้าที่ละ มองเห็นไฟอยู่นอกมุ้งโน้น ไม่ได้เอาเข้ามาในมุ้ง จากนั้นก็ลงเดินจงกรม โอ้ย เดินก็ตัวปลิวไปเลย หายเจียบ ไม่มีอะไรเหลือ นั้น ฟังซิเพื่อนฝูง นี่ละเวลาต่อสู้กันเห็นได้ชัด นี่ละอริยสัจ เป็นยังงี้อริยสัจ ทำให้เราเห็นเป็นยังงี้บ้างฟังซิ

ทุกขสัจนี้เป็นเหมือนหินลับปัญญานะ ถ้าเราพิจารณาแบบพระพุทธเจ้าสอนแบบอริยสัจเป็นของจริง ๆ เรื่องทุกขเวทนานี้เป็นหินลับปัญญาให้คมกล้า ทุกขเวทนา กล้าสาหัสเข้าไปเท่าไร สติปัญญายิ่งหมุนตัวตัวๆ ถอยไม่ได้ จนกระทั่งได้ถอนพรวดออกมาให้เห็นประจักษ์ชัดเจน จนถึงขนาดที่ว่า เอ้า ไม่ตายแล้วที่นี้ ร่างกายก็โล่ง นอกจากนั้นจิตก็โล่งไปหมด สุดท้ายก็หายเจียบไปหมด จากนั้นก็ลงเดินจงกรมและสุดท้ายวันนั้นไม่ลงนอนเลยนะ ตลอดรุ่ง พอสว่างบ้างไม่บ้างนี้ โยมันนั้นปุบปับเข้ามาหา ‘เอ้า โยมมาทำไมล่ะ’ ‘โห ผมนอนอยู่นี้ ข้างกอไผ่’ ‘เอ้า นอนทำไมก็บอกให้ไปตั้งแต่เมื่อคืนนี้’ ‘โอ้ย ผมไม่ไป ผมกลัวท่านจะตาย ผมคอยแอบอยู่ที่นี่ ผมก็ไม่ได้นอนเหมือนกันเมื่อคืน’ ว่าอย่างนั้นนะ ‘ไฟของท่านสว่างตลอดรุ่ง เห็นท่านมาเดินจงกรม ผมก็ดีใจบ้าง’ ว่างั้น

นั่นละพูดถึงเรื่องราวจิตที่มันอาลัย อาลัยในความเป็นอยู่ในชีวิตคือยังไม่อยากตายนั้น มันมีส่วนมีสิ่งที่ยังอยู่ ความมุ่งมั่นยังไม่ถึงขั้นจบสิ้นลงไป มันจึงเหมือนกับว่ายังไม่อยากตาย นี่เป็นได้ พูดถึงเบื้องต้นมาถึงขั้นนี้ละ มันเป็นได้ เวลาตายมันก็รู้ชัด ๆ ว่าไม่ถึงจะต้องค้างอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ไม่อยากค้างเพราะไม่เป็นจุดที่เราต้องการ เราต้องการให้พ้นไปเสียอย่างเดียวเท่านั้น เอา ไปเมื่อไรไม่ว่า นี่ละจิตเป็นอย่างนั้น

เราจึงว่าลำบากสำหรับเราเองการประพฤติปฏิบัติตัว แต่มันได้สิ่งที่อัศจรรย์ในเวลาจนตรอกจนมุมทุกครั้งเชียวนะ ตั้งแต่เริ่มนั่งตลอดรุ่งมาจนถึงขั้นที่ว่าเจ็บขัดหัวอกนี้ นี่ก็เอากันจนได้ ออกได้ เห็นได้อย่างชัดเจน ไม่งั้นผมแน่ใจว่าผมต้องตาย

เช่นเดียวกับชาวบ้านที่เขาตายวันละน้อยวันละ ๓ วันละมากวันละ ๘ คน ฟังซิ โรคอันนี้เหมือนกับว่าจะเป็นโรคระบาด มีเชื้อมีอะไรอย่างนั้นแหละ ตามอย่างที่เป็นในผมนี้ มันขีดหัวอกนะ ขีดอยู่ในหัวอก มันทิ่มแทงเข้าไปเหมือนกับหอกกับหลาว ทิ่มเข้าไปๆ แล้วทำให้แน่นในหัวอก อยู่ปกติแน่นในหัวอกมาก ออกจากนั้นพอกระดิกอย่างนี้มันจะเสียดแทงเข้าไป หายใจแรงๆ ก็เหมือนกับเป็นหลาวทิ่มเข้าไปๆ นี่ละเราก็มองเห็นได้เท่านั้น ว่าเป็นเชื้อมาจากที่ไหนก็ไม่เห็น มันก็มีเท่านั้น

แต่เวลาพิจารณาแล้วแก้ถอนกัน มันก็ถอนให้เห็นชัดๆ นี่นะ ก็ไม่ทราบว่ามันโรคมึเชื่อหรือไม่มี ผมทราบไม่ได้ ทราบได้แต่มันแก้กันได้ด้วยอริยสัง ปัญญาพิจารณา กองทุกข์ แยกแยะกันกับร่างกายของเราออกให้เห็นอย่างชัดเจน ดังที่เราเคยปฏิบัติมาในสมัยที่นั่งหามรุ่งหามค่ำ ไม่ได้ผิดกันเลย แต่เรื่องสติปัญญาต้องขึ้นสดๆ ร้อนๆ เราจะไปเอาเรื่องเก่าเรื่องที่เคยเป็นมามาปฏิบัติไม่ได้ เป็นเรื่องนิทานหรือเป็นเรื่องปริยัติ เป็นตำรับตำราไปเสีย มันไม่ขึ้นสดๆ ร้อนๆ แก้ไม่ได้นะ เรื่องแก้กิเลส แก้อะไรทุกสิ่งทุกอย่าง แก้ทุกขเวทนานี้ มันต้องสดๆ ร้อนๆ หากว่าจะเป็นการอุปายของสติปัญญาที่เคยเป็นมาแล้ว ก็ให้เกิดขึ้นมาโดยสดๆ ร้อนๆ อย่าให้เกิดขึ้นมาด้วยการคาดการหมาย นี่วิธีการพิจารณาต้องเป็นอย่างนั้น มันถึงแก้สดๆ ร้อนๆ จริงๆ พุดถึงเรื่องชัดในอริยสังทุกขเวทนานี้เป็นอย่างนั้นจริงๆ กล้าพุดได้อย่างเต็มปากไม่สงสัย...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๒๐-๓๒๒)

ย้อนกลับวัดดอยฯ

ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า เมื่อท่านอยู่วัดดอยธรรมเจดีย์นั้น มีปัญหาธรรมที่ท่านยังหาคำตอบมิได้ ปัญหานั้นคือ

“...ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้โดยตรงไหน นั่นแลคือตัวภพ นั้นบอกชัดๆ เลยนะ แต่เรามันงงเป็นไก่ตาแตกไปได้ เอ...จุดที่ไหน ต่อมที่ไหน เอาอีกแหละ ก็มองเห็นชัดๆ อยู่แล้ว เพราะจุดสว่างมันเห็นเป็นดวงอยู่ในจิต สว่างจ้าอยู่ภายในจิตนี้ พุดง่าย ๆ ก็เหมือนตะเกียงเจ้าพายุ มันสว่างจากไส้ตะเกียง นั่นตัวไส้มันละคือที่จุดที่สว่าง มันก็เห็นอยู่แล้ว นี่ก็เป็นอย่างนั้น มันสว่างจ้าอยู่กับจิต จุดแห่งความสว่างมันก็เห็นได้อย่างชัดๆ แต่มันไม่จี๊ดตรงนี้ซิ กลับลูบคลำไปที่ไหนตามประสาทความงอนั้นแล อุปายผุดขึ้นมาขนาดนั้นแล้วน่าจะยึดได้ มันยังไม่เห็นยึดได้ โง่ขนาดไหนพระเรานะ

ก็แบกปัญหานี้ไปคนเดียวทางอำเภอบ้านฝื่อ ทำบ่อ ในป่าในเขา (เล่าไว้แล้วข้างต้น) ที่แรกท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ท่านไปด้วย เราก็จำเป็นให้ท่านไปด้วย แต่เวลาอยู่ด้วยกัน

เราก็คอยหลีกเลี่ยงท่านอยู่เรื่อย เพราะกลัวขาดการสืบทอดทางความเพียร ไม่ค่อยมาสนทนาธรรมกับท่านบ่อยนัก ท่านจึงได้ใส่ปัญหาเราว่า ‘เธอเอ๊ย เรากลับไปแล้วเธอก็จะสบายหรือ เธออยู่เพราะเรา’ ท่านว่าอย่างนั้น คือเรามันไม่สะดวกจะอยู่ด้วยใครๆ เวลานั้น ท่านก็มีเรื่องจะพูดจะคุยอะไรกับเราอยู่เรื่อย ส่วนเรามันขาดความเพียรไม่อยากจะเสียเวลา เวลาพูดคุยกับท่านมันก็จะซังกไปบ้างในทางความเพียร พอออกจากท่านไปมันติดฝังๆ จึงต้องกลับมาที่วัดดอยๆ อีก เดือนเมษายนมาบวชหลวงตาเรียว พอบวชแล้วก็ขึ้นวัดดอยๆ อีก อยู่ที่นั่นจนถึงเดือน ๖ แรมดับ คือแรม ๑๕ ค่ำ เป็นพรรษาที่ ๑๖ จุดต่อมน้ำมันถึงได้ไปเข้าใจกันที่ตรงนั้นแหละ ที่วัดเก่าวัดที่เกิดปัญหานั้นแลเป็นแต่เพียงคนละกฏิกเท่านั้น...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๕๗)

“...ทีนี้ถึงเวลามันจะรู้ณะ ก็พิจารณาจิตอันเดียวไม่ได้กว้างขวางอะไร เพราะสิ่งต่างๆ ที่เป็นส่วนหยาบมันรู้หมด รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสทั่วโลกธาตุ มันรู้หมด เข้าใจหมดและปล่อยวางหมดแล้ว มันไม่สนใจพิจารณา แม้แต่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ยังไม่ยอมสนใจพิจารณาเลย มันสนใจอยู่เฉพาะความรู้ที่เด่นดวงกับเวทนาส่วนละเอียดภายในจิตเท่านั้น สติปัญญาสัมผัสสัมพันธ์อยู่กับอันนี้ พิจารณาไปพิจารณามา แต่ก็พึงทราบที่จุดที่ว่านี้มันยังเป็นสมมุติ มันจะสว่างผ่าเผยขนาดไหนก็สว่างผ่าเผยอยู่ในวงสมมุติ จะสว่างกระจ่างแจ้งขนาดไหนก็สว่างกระจ่างแจ้งอยู่ในวงสมมุติ เพราะอวิชชายังมีอยู่ในนั้น

อวิชชานั้นแลคือตัวสมมุติ จุดแห่งความเด่นดวงนั้นก็แสดงอาการลุ่มๆ ดอนๆ ตามขั้นแห่งความละเอียดของจิตให้เราเห็นจนได้ บางทีก็มีลักษณะเศร้าหมองบ้าง ผ่องใสบ้าง ทุกข์บ้างสุขบ้าง ตามขั้นละเอียดของจิตภูมินี้ให้ปรากฏพอจับพิรุณได้อยู่ในแล สติปัญญาขั้นนี้เป็นองครักษ์รักษาจิตดวงนี้อย่างเข้มงวดกวดขัน แทนที่มันจะจ่อกระบอกปืนคือสติปัญญาเข้ามาที่นี้มันไม่จ่อ มันส่งไปที่อวิชชาลอกไปโน้น จึงได้ว่าอวิชชานี้แหลมคมมาก ไม่มีอะไรแหลมคมมากยิ่งกว่าอวิชชาซึ่งเป็นจุดสุดท้าย ความโลภมันก็หยาบๆ พอเข้าใจและเห็นโทษได้ง่าย โลกยังพอใจกันโลกคิดดูซิ ความโกรธก็หยาบๆ โลกยังพอใจโกรธ ความหลง ความรักความชัง ความเกลียดความโกรธอะไรเป็นของหยาบๆ พอเข้าใจและเห็นโทษได้ง่าย โลกยังพอใจกัน

อันนี้ไม่ใช่สิ่งเหล่านั้น มันเลยมาหมด ปล่อยมาได้หมด แต่ทำไมมันยังมาติดความสว่างไสวความอัศจรรย์อันนี้ ทีนี้อันนี้เมื่อมันมีอยู่ภายในนี้ มันจะแสดงความอับเฉาขึ้นมานิดๆ แสดงความทุกข์ขึ้นมานิดๆ ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน ไม่

คงเส้นคงวา ให้จับได้ด้วยสติปัญญาที่จดจ่อต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ลดละความพยายามอยากรู้ อยากเห็นความเป็นต่าง ๆ ของจิตดวงนี้ สุดท้ายก็หนีไม่พ้น ต้องรู้จักจนได้ว่าจิตดวงนี้ไม่เป็นที่แน่ใจตายใจได้ จึงเกิดความรำพึงขึ้นมาว่า จิตดวงเดียวนี้ทำไมจึงเป็นไปได้อย่างนี้นักนะ เดี่ยวเป็นความเศร้าหมอง เดี่ยวเป็นความผ่องใส เดี่ยวเป็นสุข เดี่ยวเป็นทุกข์ ไม่คงที่ติงามอยู่ได้ตลอดไป ทำไมจิตละเอียดถึงขนาดนี้แล้วจึงยังแสดงอาการต่าง ๆ อยู่ได้

พอสติปัญญาเริ่มหันความสนใจเข้ามาพิจารณาจิตดวงนี้ ความรู้ชนิดหนึ่งที่ไม่คาดไม่ฝันก็ผุดขึ้นมาภายในใจว่า ความเศร้าหมองก็ดี ความผ่องใสก็ดี ความสุขก็ดี ความทุกข์ก็ดี เหล่านี้เป็นสมมุติทั้งสิ้น และเป็นอนัตตาทั้งมวลนะ...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๙-๗๐)

“...ธรรมเหล่านี้เป็นอนัตตานั้น นั้นฟังซิ ธรรมเหล่านี้เป็นอนัตตานั้น นี่ละ ผุดขึ้นอย่างไม่คาดไม่ฝันนะ คือเวลานั้นมันเข้ามาแล้วเข้าพิจารณากันแล้ว ธรรมก็สอนขึ้นภายในอย่างนั้น เหมือนกันกับอันนั้นละ ธรรมนี้เป็นอนัตตานั้น พอว่าอย่างนั้นมันก็ผิงเลย นั้นไม่ได้ข้ามวันข้ามคืนนะ เพียงเวลาประมวลเท่านั้นเองนานเมื่อไร ไม่ได้นาน ถ้าเข้ามาจ่อนี้ไม่นาน ถ้าหากว่าจ่อแต่ก่อน ๆ มันก็เสร็จไปนานแล้วตั้งแต่โน้น ตั้งแต่ที่ว่ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้โน้น จะไปตั้งแต่โน้นนะ นี่มันหากไม่รู้วิธีจับไม่ได้เท่านั้นเอง มาคราวนี้จับได้ปั๊บทันทีเลย ขณะนั้นเลยเชียวนะ

บอกเป็นเงื่อน ๆ สอนขึ้นมาในนี้ เป็นเองนะ แยะ ๆ ๆ คำว่าสุขก็ดี คำว่าทุกข์ก็ดี คำว่าเศร้าหมองก็ดี คำว่าผ่องใสก็ดี ธรรมเหล่านี้เป็นอนัตตานั้น ลักษณะเป็นเหมือนกับว่าสองเงื่อน อัดตากับอนัตตา เป็นลักษณะสองเงื่อน ธรรมเหล่านี้เป็นสมมุติเป็นอนัตตา จากนั้นมันมันผ่านไปเลย เป็นลักษณะอย่างนั้นนะ ถ้าเป็นมะพร้าวก็ ๒ หน่อ มันคว่ำไปเลยเป็นลักษณะอย่างนั้น...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๔๕๑-๔๕๒)

“...เท่านั้นแลสติปัญญาก็หยั่งทราบจิตที่ถูกอวิชชาครอบงำอยู่นั้นว่า เป็นสมมุติที่ควรปล่อยวางโดยถ่ายเดียว ไม่ควรยึดถือเอาไว้ หลังจากความรู้ที่ผุดขึ้นบอกเตือนสติปัญญาผู้ทำหน้าที่ตรวจตราอยู่ขณะนั้นผ่านไปครู่เดียว จิตและสติปัญญาเป็นราวกับว่าต่างวางตัวเป็นอุเบกขามัชฌิมา ไม่กระเพื่อมตัวทำหน้าที่ใด ๆ ในขณะนั้นจิตเป็นกลาง ๆ ไม่จดจ่อกับอะไร ไม่เผลอส่งใจไปไหน ปัญญาก็ไม่ทำงาน สติก็รู้อยู่ธรรมดาของตนไม่จดจ่อกับสิ่งใด

ขณะจิต สติ ปัญญา ทั้งสามเป็นอุเบกขามัชฌิมนั้นแล เป็นขณะที่โลกธาตุภายในจิตอันมีวิชาเป็นผู้เรื่องอำนาจ ได้กระเทือนและขาดสะบั้นบรรลัยลงจากบัลลังก์คือใจ กลายเป็นวิสุทธิจิตขึ้นมาแทนที่ในขณะที่เดียวกันกับวิชาขาดสะบั้นหันแหลกแตกกระจายหายซากลงไปด้วยอำนาจสติปัญญาที่เกรียงไกร ขณะที่ฟ้าดินถล่มโลกธาตุหวั่นไหว (โลกธาตุภายใน) แสดงมหัศจรรย์ขั้นสุดท้ายปลายแดนระหว่างสมมุติกับวิมุตติ ตัดสิ้นความบนศาลสถิตยยุติธรรม โดยวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผู้ตัดสิ้นคู่ความ โดยฝ่ายมัชฌิมาปฏิบัติทา มรรคอรียสัจเป็นฝ่ายชนะโดยสิ้นเชิง ฝ่ายสมุทัยอรียสัจเป็นฝ่ายแพ้หนีอกแบบหามลงเปล ไม่มีทางฟื้นตัวตลอดอนันตกาลสิ้นสุดลงแล้ว

เจ้าตัวเกิดความอัศจรรย์ล้นโลก อุทานออกมาว่า โอ้โห้ๆ อัศจรรย์หนอๆ แต่ก่อนธรรมนี้อยู่ที่ไหนๆ มาบัดนี้ธรรมแท้ ธรรมอัศจรรย์เกินคาด (เกินโลก) มาเป็นอยู่ที่จิต และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตได้อย่างไร และแต่ก่อนพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกอยู่ที่ไหน มาบัดนี้องค์สละที่แสนอัศจรรย์มาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตดวงนี้ได้อย่างไร โอ้โห ธรรมแท้ พุทธแท้ สังฆะแท้เป็นอย่างนี้หรือ ไม่อยู่กับความคาดหมายต้นเตาใดๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นความจริงล้วนๆ อยู่กับความจริงล้วนๆ อย่างเดียว...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๗๐-๗๑)

ไม่สงวนจิต

จากการที่กิเลสมารวมตัวอยู่ในจิตดวงเดียว หรือที่ท่านเรียกว่าจิตอวิชชาดวงสว่างไสวนี้ ท่านอาจารย์ได้เทศน์เตือนผู้ปฏิบัติธรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้โดยสรุป ดังนี้

“...ปัญหาเรื่องอวิชชาที่มันทำให้งงอยู่นานเหมือนกัน คือขณะนั้นจิตมันสว่าง จนตัวเองเกิดความอัศจรรย์ในความสว่างไสว ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเป็นเหตุให้อัศจรรย์นั้น รู้สึกมารวมตัวอยู่ในจิตนั้นหมด จนเกิดความอัศจรรย์ในตัวเองว่า แหม จิตของเราทำไมถึงได้อัศจรรย์ถึงขนาดนี้นะ มองดูกายทั้งกายไม่เห็น มันเป็นอากาศธาตุเสียหมดว่างไปหมด จิตมีความสว่างไสวอย่างเต็มที่

แต่เดชะนะ พอเวลาเกิดความอัศจรรย์ตัวเองขึ้นมา ถึงกับอุทานในใจในเวลานั้นด้วยความหลงไม่รู้สีกตัว ถ้าพูดถึงธรรมะส่วนละเอียดมันเป็นความหลงอันหนึ่ง มันอัศจรรย์ตัวเอง ทำไมจิตของเราถึงได้เป็นขนาดนี้ พอว่าอย่างนั้นก็มึนธรรมะบันดาลขึ้นมา อันนี้ก็ไม่ว่าไม่ฝันเหมือนกัน ผุดขึ้นมาเหมือนกับมีคนพูดอยู่ในจิตนี้ แต่ไม่ใช่คนพูด ผุดขึ้นมาเป็นบทๆ ว่า ‘ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ไหน นั่นแหละคือตัวภพ’ ว่าอย่างนั้น

ธรรมชาตินั้นมันเป็นจุดจริงๆ จุดของความรู้ จุดของความสว่างนั้นมันมีจุดจริงๆ ดังอุปมาผุดขึ้นมาบอก ที่นี้เราก็ไม่ได้คำนึงว่าอะไรมันเป็นจุด เลียงไปเสียอีก แทนที่จะได้อุปมาจากคำเตือนที่ผุดขึ้นนั้น เลยเอาปัญหานั้นมาขบคิด จนกว่าได้มาพิจารณาถึงตอนนี้ ตอนที่ว่าจุดนี้ ปัญหาอันนี้จึงยุติลงไป ถึงได้ย้อนกลับคืนไปรู้เรื่องที่ว่า ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ไหนนั้นแลคือตัวภพ ได้อย่างชัดเจน ถึงได้ความ อ้อ คำว่าจุดต่อมหมายถึงอันนี้เอง แต่ก่อนไม่เข้าใจ มันเป็นจุดจริงๆ จะอัศจรรย์แค่ไหน มันก็เป็นจุดของความอัศจรรย์ มันเป็นจุดให้รู้อยู่ พออันนั้นสลายลงไปแล้วมันไม่มีจุด เพราะจุดมันเป็นสมมุติทั้งนั้น จะละเอียดแค่ไหนมันก็เป็นสมมุติ

ถึงได้เทศน์สอนหมู่เพื่อนเสมอว่า เมื่อเข้าไปถึงจุดนั้นแล้วอย่าไปสงวนอะไรทั้งนั้น ให้พิจารณาลงไป แม้ที่สุดจิตจะฉิบหายไปด้วยการพิจารณาจริงๆ ก็ขอให้ฉิบหายไป อะไรจะรับรู้ว่ามีบริสุทธิก็ให้รับรู้ไป หรือจะฉิบหายไปหมดไม่มีอะไรจะรับรู้ว่ามีบริสุทธิก็ขอให้รู้กัน อย่าได้สงวนอะไรไว้เลย ก็เพื่อกันไว้ว่ากลัวจะมาสงวนอันนี้เอง ถ้าหากไม่เตือนถึงขนาดนั้นแล้วอย่างไรก็ต้องติด ขอให้รู้เท่านั้น อะไรๆ จะดับไปก็ดับไปเถิด แม้ที่สุดจิตดวงนี้จะดับไปด้วยอำนาจของการพิจารณาก็ขอให้ดับไป ไม่ต้องสงวนเอาไว้ เวลาพิจารณาต้องลงถึงขนาดนั้น

แต่จะหนีความจริงไปไม่พ้น สิ่งใดที่เกิดสิ่งนั้นก็ดับ สิ่งใดที่จริงเป็นหลัก ธรรมชาติของตัวเองแล้วก็จะไม่ดับ คือจิตที่บริสุทธิ์นั้นจะไม่ดับ ทุกสิ่งทุกอย่างดับไป ผู้ที่รู้ว่าดับนั้นไม่ดับ อันนั้นดับไป อันนี้ดับไป ผู้ที่รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นดับไปนั้นไม่ดับ จะว่าเอาไว้ก็ได้ไม่เอาไว้ก็ได้ มันก็รู้อยู่อย่างนั้น ถ้าเราสงวนนี้ก็เท่ากับเราสงวนอวิชาไว้ นั่นเอง เพราะอวิชามันละเอียด มันอยู่กับจิต ถ้าสงวนจิตก็เท่ากับสงวนอวิชา เอา ถ้าจิตจะฉิบหายไปด้วยกันก็ขอให้ฉิบหายไป อุปมาเหมือนกับพินก็พินลงไปเลย ไม่ให้มีอะไรเหลือ ให้มันม้วนเสื่อลงไปด้วยกันหมด ขนาดนั้นพอดี

ถ้าหากจะมีการแบ่งสู้แบ่งรับกันอยู่ อย่างไม่รู้ต้องติดในขั้นนี้แน่ จึงไม่ยอมแบ่งสู้แบ่งรับเลย เอากิเลสออกให้หมด อะไรจะดับก็ดับให้หมด พอดี ส่วนที่ไม่อยู่ในฐานะที่จะดับยังงี้ก็ไม่ดับ พุดง่าย ๆ ก็เหมือนกับว่าโจรมันเข้าไปอยู่ในบ้านนี้ ถ้าเราจะสงวนบ้านโจรมันก็อยู่ที่นั่น เดี่ยวโจรมันก็ยิงข้างออกมาตาย เอา ควรจะเผาบ้านทิ้งหลังก็เผาเสีย หากว่าจะปล่อยโจรนี้ไว้มันก็จะทำลายสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่าบ้านต่อไปอีก ยอมเสียสละเสียบ้านหลังนี้ เอาไฟเผาเข้าไปเลย นี่แหละที่ว่าเผาอวิชา เอา จิตจะดับจริงๆ ก็ให้ดับไปซิ แท้จริงจิตไม่ดับ เมื่อเผาทั้งหมดถึงจะรู้ อ้อ สิ่งที่มีคุณค่านี้อยู่ที่อำนาจอวิชา มันครอบไว้หมด พออวิชาดับไปพบ อันนี้ก็เปิด แทนที่จะดับไปด้วยแต่ไม่ดับ ถ้าสงวนไว้แล้วเป็นอันติดไปไม่รอด...”

เกิดความสลดสังเวช

ท่านอาจารย์ได้เทศน์โดยสรุปเกี่ยวกับการบำเพ็ญความเพียรของท่านตั้งแต่พรรษาที่ ๗ จนถึงพรรษาที่ ๑๖ และความรู้สึกสลดสังเวชในความหลงอวิชชาและในทุกข์ทั้งหลายไว้ดังนี้

“...นี่พูดอย่างถึงใจที่เราทำอย่างถึงใจ เอาเป็นเอาตายเข้าว่า ในขณะที่บำเพ็ญอยู่นั้นไม่เคยคิดว่าตนจะได้มาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนหมู่เพื่อน ไม่ว่าจะฆราวาสและพระเถรดังที่เป็นมานี้เลย เพราะนิสัยของเราเป็นคนมีนิสัยวาสนาน้อย มีความสนใจใฝ่ต่อการประพฤติปฏิบัติหรือฝึกฝนทรมาณตนถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่เคยสนใจกับผู้อื่นผู้ใดในขณะที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่

เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ได้เทศน์สอนคนในเวลาเราปฏิบัติอยู่ แต่ซุลมุนวุ่นวายหรือเข้าตะลุมบอนกับกิเลส ไม่สนใจกับอะไรในโลกสงสารอยู่ถึง ๙ ปี ตั้งแต่พรรษา ๗ ที่เราออกปฏิบัติที่แรกจนกระทั่งถึงพรรษาที่ ๑๖ ออกพรรษาแล้ว ถึงเดือน ๖ แรมดับคือ แรม ๑๕ ค่ำ เอ้า พูดให้เต็มกุ่มิโง่เต็มเปานี้เสีย จนถึงคืนวันดับนั้นถึงได้ตัดสินใจกันลงได้ด้วยประกายใจหายสงสัยทุกสิ่งทุกอย่างเรื่องภพเรื่องชาติ เรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เรื่องกิเลสตัณหาอาสวะทุกประเภทได้ขาดกระเด็นออกไปจากใจในคืนวันนั้น ใจได้เปิดเผยโลกธาตุให้เห็นอย่างชัดเจน เกิดความสลดสังเวช น้ำตาร่วงตลอดคืนในคืนนั้นไม่ได้หลับได้นอนเลยเพราะสลดสังเวชความเป็นมาของตน สลดสังเวชเรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะอำนาจแห่งกิเลสมันวางเชื้อแห่งกองทุกข์ฝังใจไว้ ไปเกิดในภพนั้นชาตินี้มีแต่แบกกองทุกข์หามกองทุกข์ไม่มีเวลาปล่อยวาง จนกระทั่งถึงตายไปแล้วก็แบกอีก ๆ คำว่าแบกก็คือใจเข้าสู่ภพใดชาติใดจะมีสุขมากน้อย ทุกข์ต้องเจือปนไปอยู่นั่นแล จึงได้เห็นโทษ เกิดความสลดสังเวช แล้วก็มาเห็นคุณค่าแห่งจิตใจซึ่งแต่ก่อนไม่เคยคิดว่าจิตใจจะมีคุณค่ามหัศจรรย์ถึงขนาดนั้น การไม่นอนในคืนนั้นเพราะความเห็นโทษอย่างถึงใจและความเห็นคุณอย่างถึงจิตถึงธรรม

ในตอนท้ายแห่งความละเอียดอ่อนของจิต เราก็เห็นว่าอวิชชาเป็นของดีและประเสริฐไปอย่างสนิทติดจมไปพักหนึ่ง และหลงอวิชชาอยู่เป็นเวลา ๘ เดือนไม่เคยลืม เพราะรักสงวนอวิชชาซึ่งเป็นตัว่องใส ตัวสง่าผ่าเผย ตัวองอาจกล้าหาญ จึงรักสงวนอยู่นั้นเสีย พยายามระมัดระวังรักษาอวิชชา ทั้ง ๆ ที่สติปัญญาก็มีเต็มกุ่มิแต่ไม่นำมาใช้กับอวิชชาในขณะนั้น เมื่อเวลาได้นำสติปัญญาหันกลับมาใช้กับอวิชชาอย่างเต็มกุ่มิ เรื่อง

อวิชชาจึงแตกกระจายลงไป ถึงได้เห็นความอัศจรรย์ขึ้นมาภายในจิตใจ นั้นแหละจึงเป็นความอัศจรรย์อย่างแท้จริง ไม่อัศจรรย์แบบจอมปลอมดังที่เป็นมา

ถึงกับน้ำตาาร่วง ร่วงสองอย่าง ร่วงด้วยความสลดสังเวทภพชาติแห่งความเป็นมาของตนหนึ่ง เพราะความอัศจรรย์ในพระพุทธรเจ้า สวาททั้งหลายที่ท่านหลุดพ้นไปแล้ว ท่านก็เคยเป็นมาอย่างนี้หนึ่ง เราก็เป็นมาอย่างนี้ คราวนี้เป็นความอัศจรรย์ในวาระสุดท้ายได้ทราบชัดเจนประจักษ์ใจ เพราะตัวพยานก็มีอยู่ภายในจิตนั้นแล้ว แต่ก่อนจิตเคยมีความเกี่ยวข้องกับพัวพันกับสิ่งใด บัดนี้ไม่มีสิ่งใดจะติดจะพัวพันอีกแล้ว

มาสลดสังเวทอีกตอนที่เคยคาดอวิชชาว่าเป็นเหมือนเสือโคร่ง เสือดาว เหมือนยักษ์ เหมือนผี แต่เวลาพิจารณาเข้าไปเจออวิชชาจริง ๆ แล้ว กลับเป็นนางงามจักรวาล เป็นเพชรเป็นพลอย เป็นสิ่งที่อัศจรรย์มีค่ามากโดยไม่รู้สึกรู้สึคนั้นซิ จึงต้องคิด เมื่อแก้สิ่งนี้ได้แล้ว ธรรมแท้อันเป็นของวิเศษอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นก็ปรากฏขึ้นมา จึงต้องเกิดความสลดสังเวทในความหลงอวิชชาและในทุกข์ทั้งหลาย และเกิดความอัศจรรย์ในธรรมที่ปรากฏขึ้นโดยปราศจากสมมุติใด ๆ เข้าไปเจือปนในจิตดวงนั้น ถึงกับให้เกิดความขวนขวายน้อยไม่คิดจะสอนผู้หนึ่งผู้ใดได้ เพราะคิดในเวลานั้นว่าสอนใครก็ได้ ถ้าลงธรรมกับใจเป็นของอัศจรรย์เหลือล้นถึงขนาดนี้แล้ว ไม่มีใครที่จะสามารถรู้ได้เห็นได้ในโลกอันนี้เพราะเหลือกำลังวิสัยที่จะรู้ได้ เบื้องต้นที่เป็นทั้งนี้เพราะจิตยังไม่ได้คิดในแง่ต่าง ๆ ใ้กว้างขวางออกไปถึงปฏิบัติทาเครื่องดำเนิน จึงได้ย้อนกลับมาพิจารณา ทบทวนกันอีก ทั้งฝ่ายเหตุคือปฏิบัติ ทั้งฝ่ายผลที่ปรากฏในปัจจุบันว่า ถ้าธรรมชาตินี้ เป็นสิ่งที่วิสัยที่คนอื่น ๆ จะรู้ได้แล้ว เราทำไม่ถึงรู้ได้ เราก็เป็นคน ๆ หนึ่งเหมือนกับมนุษย์ทั่ว ๆ ไป เรารู้ได้เพราะเหตุใด ก็ย้อนเข้ามาหาปฏิบัติ พิจารณากระจายออกไป จนได้ความชัดเจนว่า อ้อ ยอมรับละที่นี้ ถ้ามีปฏิบัติคือข้อปฏิบัติแล้วก็ต้องได้รู้อย่างนี้

ท่านผู้ใดบำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติให้สมบูรณ์เต็มภูมิ ดังที่พระพุทธรเจ้าได้สั่งสอนไว้แล้ว ธรรมชาตินี้ไม่ต้องมีใครมาบอกจะรู้เองเห็นเอง เพราะอำนาจแห่งมัชฌิมาปฏิบัติ เป็นเครื่องบุกเบิกทำลายสิ่งที่รกรุงรังพัวพันอยู่ภายในใจ จะแตกกระจายออกไปหมด เหลือแต่ธรรมล้วน ๆ จิตล้วน ๆ ที่เป็นจิตบริสุทธิ์ จากนั้นจะเอาอะไรมาเป็นภัยต่อจิตใจ แม้สังขารร่างกายจะมีความทุกข์ความลำบากแค่ไหน ก็สักแต่ว่าสังขารร่างกายเป็นทุกข์เท่านั้น ไม่สามารถที่จะทับถมจิตใจให้บอบช้ำให้ขุ่นมัวได้เลย เพราะธรรมชาตินั้นไม่ใช่สมมุติ ชั้นนี้ทั้งหมดนี้เป็นสมมุติล้วน ๆ ธรรมชาตินั้นเป็นวิมุตติ หลุดพ้นจากสิ่งก่ดขี่ทั้งหลายซึ่งเป็นตัวสมมุติแล้ว แล้วจะเกิดความเดือดร้อนได้อย่างไร เป็นก็เป็น ตายก็ตาย เรื่องของชั้นนี้สลายลงไปตามสภาพของมันที่ประชุมกันเท่านั้น

ป่วยหนักอีก

“...ตอนลงจากวัดตอยๆ ก็เป็นเดือน ๖ ดับแล้ว กลับมาอยู่วัดสุทธาวาส ๒-๓ คีน ก็หนีไป อ. วาริชภูมิ คิดว่าจะไปจำพรรษาที่นั่น ภูเขานั้น แต่ก็มาทราบเสียว่าวัดหนองผือไม่มีพระเลย มีหลวงตา ๒-๓ องค์ เขามาเล่าให้ฟังเกิดความสลดสังเวช เพราะบ้านนี้มีคุณต่อพระสงฆ์มากมายกายกอง เลยย้อนกลับมาจำพรรษาที่บ้านหนองผือนี้อีก...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๒๒)

ในพรรษานั้นเองเจ้าหน้าที่อนามัยได้นำยาถ่ายมาให้พระเถรในวัดฉัน เพื่ออะไร ก็ลืมเสีย พระเถรองค์อื่น ๆ ฉันแล้วก็ถ่ายปกติตามที่เจ้าหน้าที่กำหนดไว้ ส่วนท่านอาจารย์หลังจากฉันไปแล้วเกิดถ่ายถึง ๒๕ หน และอาเจียนอีก ๒ หน

“...เวลาอาเจียนนี้ มันพุ่งไปติดฝาโน้นนะ ความแรงของมัน อาเจียนนี้เศษอาหารที่พุ่งจากนี้ติดฝา ที่นี้ร่างกายก็อ่อนลงทันทีเลยนะ มันจะไปละเห็นได้ชัดทีเดียว อ่อนลงๆ อย่างรวดเร็ว แล้วความรับผิดชอบของร่างกายส่วนต่างๆ ที่อยู่ในตัวของเราเนี่ยะ ข้างล่างก็ขึ้นมา ข้างบนก็ลงไป ลงไปตรงกลางนี่นะ ความรับผิดชอบของจิตที่ซ่านออกไปตามร่างกายส่วนต่างๆ นี่หดตัวเข้ามาอย่างรวดเร็วทีเดียว ข้างล่างก็ขึ้นมาเนี่ย เรา นั่งอยู่เชียงส้วม แต่มันแปลกอยู่นะที่ไม่ล้ม ก็มันรู้ตัวอยู่นี้ไม่ได้ผลออกไปไหน เวลามันหดเข้ามา มันหดเข้ามาตรงกลาง ศีรษะเรานี้ก็ลงมาเนี่ย ข้างล่างก็ขึ้นมาอยู่ตรงกลาง

จากนั้นก็ปล่อยเลยหมด ร่างกายก็เป็นเหมือนท่อนไม้ท่อนฟืน ตาไม่ใช่มันตาบอดนะ มันเลยบอด คือฟังแต่ว่าท่อนไม้ท่อนฟืนก็แล้วกันเถอะ ตาจึงไม่มีความหมาย ตาก็เป็นฟืนไปหมด หูเป็นฟืนไปหมดนั่นแหละ คือไม่มีคำว่าบอด มันเลยบอด เพราะบอดเช่นเราหลับตานี้เรายังเห็นดำๆ หูหนวกเราอูดหูเรานี้ยังได้ยินเสียอ้อๆ ของมัน อันนี้มันเป็นท่อนไม้ท่อนฟืนไปเลย ประสาทส่วนต่างๆ หมด นั่นฟังซิ แล้วก็ป็นท่อนไม้ไปหมด

เวทนาของกายที่มันเป็นอย่างสาหัสสนั่นก็ดับวูบหมดเลยไม่มีอะไรเหลือ ร่างกายดับ ทุกขเวทนาในร่างกายที่มันอ่อนลงมา ตอนมันจะตายนั้นละที่ร่างกายเวทนาที่มันเป็นอย่างสาหัสสนั่นละมันอ่อนตัวลงๆ คือเวทนามันเต็มที่แล้วมันอ่อนตัวลงๆ คือมันจะไป พออ่อนตัวลงมันก็เข้าไปจุดกลาง แล้วทุกขเวทนาที่เป็นอย่างสาหัสก็ดับวูบลงพร้อม

กันกับกายหมดความหมายนะ พอกายหมดความหมาย ทุกขเวทนาก็หมดความหมาย หมดไม่มีอะไรเหลือเลย นั่นฟังซิ ยังเหลือแต่ความรู้อันเดียวเท่านั้น ความรู้นั้นเราก็พูดไม่ถูกนะ คือตอนที่มันผ่องใสเราก็รู้ว่ามันผ่องใส แต่ก่อนรู้กันทุกระยะ ๆ แต่ตอนนั้นคำว่าผ่องใสหรือเศร้าหมองมันก็ไม่มี ในตอนที่ว่ามันจะตายนั้นนะ ก็เรื่อยมาจนกระทั่งทุกวันนี้แหละจะว่าอะไร มันเป็นไปละ

ที่นี้พอมันมีสักแต่ว่ารู้เท่านั้น แต่มันแปลกอยู่นะ สังขารมันยังใช้ได้อยู่นะ ความปรุ้งของจิตยังใช้ได้อยู่ ทั้ง ๆ ที่ตา หู จมูก ลิ้น กายทุกส่วนมันเป็นท่อนไม้ท่อนฟืนไปหมดแล้ว หมดความหมายแล้ว แต่ทำไมสังขารนี้อยู่ในวงชั้นธัมมปรุ้งได้ มันเห็นได้ชัด ๆ นี้จะว่ายังไง ถ้าว่าขัดแย้งกันตรงไหนก็ยอมรับว่ามันขัดแย้ง เพราะมันปรุ้งได้อยู่นี้ ร่างกายทุกส่วนมันหมดความหมายไปแล้ว แต่ความปรุ้งอันนี้หรือมันเกี่ยวกับจิตอย่างไรนะ เพราะปรุ้งออกมามันก็ออกมาจากจิต สัญญาก็ออกมาจากจิตก็ถูก มันปรุ้งของมันว่า ทือ จะไปเดี๋ยวนี้เขียวหรือ ตอนมันหดเข้ามาแล้วเรียบร้อยหมดทุกสิ่งทุกอย่าง เหมือนยังเปอร์เซ็นต์เดียว เรียกว่า ๙๙% ก้าวเข้ามาถึง ๙๙% พอ ๑๐๐% ก็ติดพับออกเลย ประโยคหลังประโยคสุดท้ายก็จิตเคลื่อนออก แต่นี้ยังไม่เคลื่อน แต่มันปรุ้งได้ทั้ง ๆ ที่มีแต่ความรู้ที่สักแต่ว่ารู้ ร่างกายก็หมดความหมาย เวทนาก็หมดความหมาย ไม่มีอะไรเหลือแล้ว ก็เหลือแต่สักแต่ว่ารู้ แล้วมีอันหนึ่งปรุ้งขึ้นมาว่า ทือ จะไปเดี๋ยวนี้เขียวหรือ เอ้า ไปก็ไปว่านี่นะ

แปลกอยู่นะ เอ้า ไปก็ไป กำหนดบับลงไปอีกเหมือนกับจะเสริมให้มันไป จะช่วยให้มันไปเลย เอ้า จะไปก็ไป มันก็ตั้งทำไป ตั้งหน้าไปพูดง่าย ๆ นะ แต่แล้วมันกลับไปสนับสนุนกัน พอจ่อจิตเข้าไปตั้งทำอะไรอยู่ นี้ อยู่กับผู้รู้เท่านั้นไม่ได้อยู่กับอะไรเท่านั้นแหละแล้วทำไมความรับผิดชอบของจิตนี้ชานออกไปอีกนะ แทนที่มันจะไปกลับไม่ไป ชานออกไปอีกนะ ทางนี้ก็ขึ้นมา ทางนั้นก็ลงไปข้างล่าง ลงไปทั่วสรรพางค์ ออกทั่วสรรพางค์ร่างกายอย่างรวดเร็วเลย ทือ ไม่ไปหรือ ไม่ไปก็อยู่ชิว ๆ มันไม่เห็นเสียหายหึ่งหวงอะไรเลย เอ้ มันก็คิดได้นี้ละ มันแปลกอยู่นะ สังขารนี้มันปรุ้งได้

ที่นี้พอมันรู้มันชานออกไปทั่วสรรพางค์ร่างกายแล้ว ตาก็เริ่มรู้ว่ามันฝ้าฟางหูก็เริ่มรู้เริ่มได้ยินเสียงอย่างนั้นละ นี่มันออกไป พอความรับผิดชอบมันออกไปสู่อวัยวะส่วนต่าง ๆ ประสาทส่วนต่าง ๆ มันก็รับทราบของมัน แต่ก่อนนี้เจ็บหมดเลย มีแต่รู้อันเดียว นั่นละ ๙๙% ถ้าเป็นอาการอีกสมมุติหนึ่ง คือ สมมุติสุดท้าย ก็ว่าแสดงอาการสุดท้าย เปอร์เซ็นต์ที่ร้อยก็เรียกว่าแย็บ ความเคลื่อนของจิตที่ออกจากร่างนี้ไปเลยร้อยเปอร์เซ็นต์ เขาเรียกว่าตายเลย

นี่ก็ทำให้คิดเหมือนกันว่า คนเราถ้าสติดี ๆ มีสติอยู่แล้ว เราจะทราบ เวลาตายนี้ คนเวลาจะตายจริง ๆ เวทนาจะดับหมดนะ เวทนาจะไม่เหลือเลย ทุกขเวทนาจะดับหมด ถ้าจะตายจริง ๆ ในขณะที่จะตาย ก่อนจะตายนั้นจะเห็นชัดเจนว่าเวทนานี้ดับหมดแล้ว จิตถึงจะเคลื่อนตัวออก จิตดวงนี้เคลื่อนออกละ แต่นี่มันไม่รู้รู้อย่างนั้นซิคนเรา บางทีที่นี้เนื้อที่ตัว เลยไม่รู้วาทุกขเวทนาเป็นยังไง มันหมดสติสตั้งไปเลยนั่นก็มีเยอะ ถ้ามีสติแล้วก็อย่างว่านี่ต้องรู้ เวลาจะตายจริง ๆ นี้ ทุกขเวทนาต้องดับหมดไม่มีอะไรเหลือ แล้ว จิตถึงจะเคลื่อนออก นั่นหมายถึงการถ่ายที่ว่าถ่าย ๒๕ หนนี้...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๘๘-๑๙๐)

คำเทศน์ของท่านอาจารย์เกี่ยวกับเรื่องการป่วยครั้งแรกที่บ้านกะโหม-โพหนอง ด้วยโรคเจ็บขัดในหัวอกซึ่งมีคนตายกันมากนั้น ท่านอาจารย์ยังติดปัญหาอยู่กับความ ผ่องใสที่เรียกว่า จิตอวิชา พอโรคกำเริบรุนแรงขึ้นราวกับว่าจะให้ตายได้จริง ๆ ท่านจึง แสดงออกซึ่งความอาลัยอาวรณ์ยังไม่อยากตาย เพราะถ้าตายตอนนี้จะต้องไปเกิดใน สุธาวาส ๕ ชั้น ชั้นใดชั้นหนึ่งเป็นแน่

หลังจากขึ้นวัดดอยธรรมเจดีย์อีกครั้ง ปัญหาเรื่องจิตอวิชาจึงเข้าใจกันได้ เมื่อ ท่านได้ลงจากวัดดอยฯ มาจำพรรษาที่วัดหนองผือ และล้มป่วยลงที่นั่นด้วยโรคถ่ายท้อง ๒๕ หน อาเจียนอีก ๒ หน เป็นตายมีอาการเท่ากัน ด้วยเหตุที่ว่ากิจในพระศาสนาได้ ลิ้นสุดลงแล้ว พรหมจรรย์ได้ประพฤติกบแล้ว ในสภาวะเช่นนั้นท่านจึงไม่ได้แสดงความ อาลัยอาวรณ์อะไรออกมาในความที่ไม่อยากตายอย่างกับการป่วยหนักครั้งแรก เพราะ ทราบแน่ชัดประจักษ์ใจว่า การบวชได้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งใจไว้แล้ว การเป็นอยู่หรือ ตายจึงมีน้ำหนักเท่ากัน ไม่มีอันใดมากดลวงใจท่านอีกต่อไป หากเอาไว้ไม่อยู่เพราะธาตุ ชั้นหนักมาก ท่านก็พร้อมจะตายได้ทุกเมื่อ

ความคิดเมื่อไปเยี่ยมพระป่วย

“...เมื่อวานนี้ก็ไปเยี่ยมพระป่วย โห สลดเหมือนกันนะ จึงพูดออกมา จะว่าบ้า ก็ตาม ว่าอาจหาญก็ตาม ว่าเวลาเราจะตายอย่ามาทำเราอย่างนั้นเป็นอันขาดนะ อะไรต่อ อะไรระโยงระยางเต็มจมูก มันทนอยู่ได้จะทน ทนไม่ได้จะไป อย่าเอาอะไรมาทรมานนะ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นสิ่งดี เป็นสิ่งทรมานที่สุด ยิ่งเป็นผู้ปฏิบัติกำจัดกิเลสให้หมดไปจากใจ ด้วยแล้ว สิ่งเหล่านี้มันจำเป็นอะไรว่าจั้นเลยนะ มันเห็นประจักษ์อยู่ในหัวใจเจ้าของนี่ แล้วสงสัยอะไร ลวดลายของความบริสุทธิ์ของใจเป็นยังไง ลวดลายของสมมุติเป็นยังไง มันรู้กันหมดแล้วนี่ จะเอามาบิบบังคับกันยังไง ไม่สงสัยว่าท่านจะเสียทำเสียที่ เรื่อง

สติปัญญามันเป็นกิริยาอันหนึ่ง เป็นสมมุติเพื่อเครื่องใช้เท่านั้น ความบริสุทธิ์เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ไม่ขึ้นกับอะไร โรคภัยไข้เจ็บจะเป็นขนาดไหนแบบใดก็ตาม มันก็เป็นเรื่องของธาตุของขันธ เป็นเรื่องของสมมุติทั้งนั้น ไปเกี่ยวข้องกับจิตวิมุตติไม่ได้ นั่นฟังซิ เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรให้ท่านทรมาน จะเป็นผู้ใดก็ตาม โอ๊ย ดูแล้วทุเรศนะเรา

นี่เคยพูดกับหมูกับเพื่อนเสมอ เวลาเป็นหนักเข้า บอกว่าย่าหยุดนะ ให้หยุดว่า งั้นเลยนะ แล้วใครอย่ามาแตะต้องกายนะ อย่ามาแตะ จะทำหน้าที่วาระสุดท้ายพูดง่าย ๆ ว่าเอาไว้สวดตายให้เต็มทีในหัวใจเจ้าของนี่เสีย ว่างั้นก็ได้ไม่ผิด เพราะไม่สะทกสะท้านในเรื่องเหล่านี้ละ กลัวก็ไม่กลัว กล้าก็ไม่กล้า อยู่ตามความจริง ไปตามความจริง ไม่สงสัยอะไรทั้งนั้น เรื่องเหล่านี้มันอะไร สมมุติที่รู้จักกันอยู่ว่าสมมุติ เรียนมาก็เรียนสมมุติ ปฏิบัติก็ปฏิบัติให้รู้สมมุติ หากว่ารู้จักแล้วจะสงสัยกันอะไร จะหลงกันอะไร ให้มันเห็นชัด ๆ อย่างนั้นชินกปฏิบัติ นี่ไปเห็นแล้ว โห ทุเรศ สะดุดใจก็เลย เราไปเห็นแล้ว เอาไปทรมานอะไรนักหนา

ดูมันจะไปไม่รอดแล้วเหออ ธาตุขันธจะไม่อยู่แล้วเหออ ก็ปล่อยเสียซิ ปล่อยเลย ไม่มีคำว่าสะทกสะท้านละ ขอให้มันถึงขั้นนั้นเถอะนะ รายใดก็ตาม หมิ่น ๆ แสน ๆ ล้า ๆ รายก็จะไม่มีแม้รายเดียวที่จะมาสงสัย ในเรื่องความเป็นความตายของตัวเอง แล้วจะมาสะทกสะท้านกับเรื่องความเป็นความตายอันนี้ไม่มี เพราะเป็นความจริงด้วยกันแล้ว

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๒๖๘-๒๖๙)